

ARAP BAHARI GÖLGESİNDE TÜRKİYE SURİYE İLİŞKİLERİ

Abdullah Kıran¹

17 Aralık 2010'da Tunus 'ta başlayan Arap Baharı Ortadoğu'da Tunus, Mısır ve Libya gibi ülkelerde yönetimin değişimine yol açarken, Türkiye- Suriye ilişkilerinde derin bir krize sebep oldu. Oysa Arap Baharı öncesinde, "komşularla sıfır sorun" politikasının en iyi işlediği ülkelerin başında Suriye gelmekteydi. İki ülke yöneticilerinin en üst düzeydeki karşılıklı ziyaretleri, vize uygulamalarının kaldırılması ve ticaret hacmindeki hızlı artış, ikili ilişkilerde bir bahar dönemine girilmişken, ansızın baş gösteren Arap Baharı, çok değil birkaç ay içinde bu olumlu süreci kışa dönüştürdü. Suriye yönetiminin barışçıl gösterileri silahla bastırmaya kalkışması ve hemen her gün Suriye'den kaçan mültecilerin Türkiye'ye sığınması, Türkiye ve Suriye'yi nerdeyse savaş eşiğine getirmiş bulunmaktadır. Uluslar arası toplumun Suriye'ye müdahale konusunda isteksiz olması, BM ve Arap Ligi Temsilcisi Annan'ın Suriye'de barışın sağlanması için ileri sürdüğü 6 maddelik barış planının beklenen sonucu vermemsi ve en önemlisi de Suriye'de halen kan dökülmesi, Türkiye ve Suriye'yi her an için bir savaşın içine çekme riskini taşımaktadır. Arap Baharı Türkiye- Suriye ilişkilerinde bir bozulma veya geri dönüşten ziyade, tarihsel bir hesaplaşmaya da yol açabilir. Türkiye'yi Suriye konusunda oldukça hassas davranmaya iten diğer bir unsur da, bölgede olası bir güç dengesi değişiminin Türkiye'ye yansımalarıdır. Bu nedenle Türkiye, Suriye ile yaşanan gerginlik çerçevesinde savaş seçeneği dâhil olmak üzere her türlü seçeneği masa üstünde tutmaktadır.

Suriye- Türkiye Çekişmesinin Arka Planı

Suriye kurulduğu günden beri Türkiye ile ilişkileri sınırlı bir seviyede devam etmiştir. Suriye ve Türkiye yönetimlerinin karşı karşıya gelişinde kimi tarihsel, ideolojik ve pratik nedenler bulunmaktadır. Hatta Suriye, bugünkü geri kalmışlığını bile 400 yıl Osmanlı egemenliği altında kalmasına bağlamaktadır². Buna rağmen yakın dönemdeki en önemli tarihsel çelişkilerden birinin Hatay'ın, 1939 yılında Türkiye'ye katılmasıdır. Henüz Suriye bağımsız değilken, Türkiye ve Fransa arasında yapılan bu antlaşmayı Suriye hiçbir zaman tanımak istemediği gibi, yakın bir döneme kadar ülke haritasında burayı Suriye'nin bir parçası olarak gösterirdi. Aynı şekilde yakın bir zaman kadar BM Suriye delegasyonu her yıl Hatay'ın Suriye'ye bırakılmasını talep ederdi. Aslında Suriye sadece Hatayı değil, tarihsel olarak kendisine ait gördüğü Tarsus ve civarını da kendi toprağı saymaktadır. Suriye Dış İşleri Bakanı 1980 yılında verdiği bir beyanda "Türkiye'nin Filistin'in beş katı büyüklüğünde topraklarını gasp ettiğini" ileri sürüyordu. Hatay'ın Filistin'in beşte birinde daha az olduğu dikkate alındığında, Suriye'nin Türkiye'den istediği toprakların çok daha fazla olduğu görülmektedir. Üstelik Suriye sınır konusunda sadece Türkiye ile sorunlu değil; ülkenin Ürdün, Irak, İsrail ve Lübnan ile de sınır anlaşmazlığına sahiptir³.

Suriye ve Türkiye'nin diğer bir çekişme alanı da Soğuk Savaş boyunca her iki ülkenin farklı kamplarda yer almasıydı. Soğuk Savaş sürecinde Türkiye ABD ile hareket edip

¹ Doç. Dr. Muş Alparslan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı.

² Abdullah Kıran, Ortadoğu'da Su, Kitap Yayınları, 5. Basım, Ocak 2010, İstanbul, s. 95

³ Daniel Pipes and Adam Garfinkle "The Quiet Crisis: Turkish-Syrian Relations" Prepared for the Central Intelligence Agency November 1989

NATO'nun çok önemli bir kanadını oluştururken Suriye de aynı şekilde Sovyet Birliği ile hareket etti. Suriye'yi ABD karşıtı Sovyet bloğunda tavrı almaya iten diğer bir unsur da Ortadoğu'da devam eden Arap- İsrail çatışmasıydı. 1990 Kuveyt krizinde kısa süreli bir ABD- Suriye işbirliği ve yakınlaşması yaşansa da, bu durum hiçbir zaman kalıcı ittifaka dönüşmedi.

Suriye ve Türkiye'yi uzunca bir dönem meşgul eden bir konu da Fırat Nehridir. Türkiye Nehir üzerinde geliştirdiği baraj ve hidroelektrik santralleriyle Fırat'ın sularını kontrol edebilme imkânını elde ederken Suriye bu konudaki rahatsızlığını dile getirmekte gecikmedi. 1974 yılında Keban Barajının faaliyet geçmesi ve 1975 yılında yaşanan kuraklıklar Fırat havzasında bir su savaşının patlak vermesine yol açacakken son anda önlendi. Türkiye ve Suriye, 1988 yılında PKK sorunu nedeniyle ilan edilmemiş bir savaş durumu yaşarken⁴, karşılıklı ilişkilerdeki normalleşme süreci Öcalan'ının 1999'da Suriye'den ayrılmasıyla başlayacak ve Arap Baharı evresine kadar devam edecektir. Yaklaşık on yıl devam edecek olan bu süreç, iki ülke ilişkileri açısından en sorunsuz dönem olarak tarihe geçecektir. Buna karşılık 2010 yılında patlak veren Arap Baharı Türkiye ve Suriye'nin siyasi ve ekonomik ilişkilerini kopma noktasına getirmekle kalmayacak, ilişkilerde savaş rüzgârlarının esmesine yol açacaktır.

Suriye krizinin ekonomik alandaki yansımalarının da Türkiye açısından önemli olduğu göz ardı edilemez. Komşularla sıfır sorun politikası bağlamında Suriye ile yapılan Serbest Ticaret Alanı Anlaşması nerdeyse işlevsiz kalmış durumda. 2011 ve 2012 Ocak ayı verileri esas alındığında, iki ülke arasındaki ihracatın %38 oranında azaldığını görürüz. Kriz öncesinde, her ay ortalama 7500 TIR Suriye sınırını geçerken, 2012 Ocak ayında bu rakam 1200'e düşmüştür⁵. Ancak ayaklanmanın Suriye ekonomisi üzerinde yarattığı tahribat çok daha derindir. Suriye'ye karşı uygulamaya koyulan ambargoların ülke ekonomisinde ciddi bir hasara yol açtığı ve rejim üzerinde önemli bir baskı unsuru teşkil ettiği kabul edilmektedir. Turizm ve petrol ihracatında yaşanan kayıpların, GSMH' da %50 oranında bir düşüşe yol açtığı ileri sürülmektedir. Ekonomik baskılar rejimin düşmesine sebep olmayabilir, ancak zamanla Suriye sınırlarında baş gösterecek kaçakçılığın yaygınlaşması yasadışı bir pazarın oluşmasına yol açacaktır. Bu da, gittikçe rejimi ekonomik olarak daha çok İran'a bağlayacaktır⁶. Öte yandan kriz nedeniyle Suriye parası hızla değer kaybetmektedir. Suriye'deki tüccarların yakalanarak hapse atılması bile Suriye Paund'nun son birkaç ayda yarıya değer kaybetmesinin önüne geçilemedi⁷.

Suriye'deki Muhalefet Güçleri

Beşar Esad yönetiminin Türkiye vb. ülkelerden gelen demokratikleşme çağrılarını görmezlikten gelerek akabinde Suriye'de baş gösteren barışçıl gösterileri silahla bastırması,

⁴ Kemal Kirişçi, "The future of Turkish Policy toward the Middle East," in Turkey in World Politics, edited by Barry Rubin- Kemal Kirişçi, Boğaziçi University Press, 2002, s.126

⁵ Çağrı Erhan, "Suriye Problemi Nasıl Çözülecek?," Türkiye Gazetesi, 20.03.2012

⁶ Daniel Byman, "Preparing for Failure in Syria," Foreign Affairs, March 20, 2012

⁷ "Bashar's pyrrhic triumphs The Syrian regime is winning battles, but losing the war for its survival," The Economist, March 24th 2012

ülke içinde rejim karşıtı silahlı ve silahsız muhalefet güçlerinin oluşmasına yol açtı. Ancak Suriye muhalefetinin belki de en ayırt edici özelliği birlikten yoksun olmasıdır. Esad karşıtı güçler etnik, mezhepsel, siyasi ve coğrafi hatlar olarak birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Ülkede en çok tanınan muhalefet grubu durumundaki Suriye Ulusal Konseyi(SUK) her ne kadar tüm kesimleri temsil ettiğini ileri sürüyorsa da, başta Kürtler olmak üzere bazı muhalif gruplarla ortak bir zeminde buluşup bir araya gelmesi çok zor görünmektedir. Her şey bir yana SUK' un, her gün rejim karşıtı protestolarda ölen insanları dahi temsil ettiği söylenemez. Silahlı isyancıların çoğu, Özgür Suriye Ordusu mensubu olduğunu iddia etmesine rağmen, bu yapı gerçek anlamda bir emir-komuta mekanizmasına sahip değil. Öyle ki yerel düzeyde meydana gelen olaylarda yer alan silahlı güçlerin çoğunun ya sürgündeki Özgür Suriye Ordusuyla bir bağlantısı yok veya bu ilişki çok az seviyededir. Üstelik lokal düzeyde vuku bulan şiddet olaylarının pek çoğu mezhepsel kaynaklıdır⁸.

Rejim karşıtı muhalefet içinde en örgütlü yapı olarak ortaya çıkan Suriye Ulusal Konseyi kendi içinde ciddi sorunlar yaşamaktadır. Grubun otoriter yöntemlerle, adeta Baas partisi gibi hareket ettiğini ileri süren Haitham Maleh, grubun kendi içinde bile demokrasiyi benimsemediğini ileri sürerek istifa etti. Ancak her şeye rağmen Suudi Arabistan ve Katar Suriye muhalefetine silah yardımı dâhil olmak üzere her türlü yardımı etmekten geri durmayacaklarını ileri sürmektedirler⁹. Şubat ayında düzenlenen Suriye Dostları toplantısında Suudi Arabistan Dış İşleri Bakanı Prince Saud al-Faisal, Özgür Suriye ordusunun silahlandırılması önerisini getirdi, buna karşılık bu desteğin halen sağlanmış olduğu söylenemez¹⁰.

Suriye'deki çatışmalar uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden bir noktaya ulaştığında BM ve Arap Ligi, eski BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ı taraflar arasında arabuluculuk yapmak üzere görevlendirdi. Yapılan görüşmelerin ardında, Suriye 12 Nisan'da yürürlüğe girmek üzere, Annan Planı olarak bilinen 6 maddelik bir anlaşma metnine uyacağını ilan etti. Ancak Başbakan Erdoğan, henüz 1 Nisan'da İstanbul'da toplanacak Suriye Dostları toplantısından önce Annan Planı'nı kabul etmediklerini dile getirdi. Türkiye Annan'ın failer ve kurbanları bir masa etrafında bir araya getirtmede başarılı olmadığını düşünmektedir. Erdoğan'a göre Esad'ın bu planı kabul etmesi, zaman kazanmaktan başka bir anlam ifade etmiyor. Türkiye uluslararası toplumun Suriye konusunda daha kararlı ve ortak bir tavır sergilemesini beklemektedir. Suriye rejiminin meşruiyetini yitirdiğine inan Ankara, Suudi Arabistan ve Katar ile birlikte Suriye'ye karşı uluslararası bir müdahaleden yanadır. Ancak güvenlik Konseyinin Suriye konusunda ikiye bölündüğü dikkate alındığında, müdahale alternatifi zor görünmektedir. Zaten İstanbul'da yapılan toplantıya Rusya ve Çin katılmayı reddetken, toplantıda kendi önermiş olduğu barış planı en çok konuşulan Annan bile katılmadı. 6 maddelik Anan Planı şöyledir:

- 1) Suriye halkının meşru talepleri ve endişelerini ele almak amacıyla Suriye öncülüğündeki siyasi bir süreçte BM temsilcisi ile işbirliği yapmak;

⁸ Daniel Byman, "Preparing for Failure in Syria," Foreign Affairs, March 20, 2012

⁹ Patrick J. McDonnell and Paul Richter, Los Angeles Times, March 15, 2012

¹⁰ Michael Wahid Hanna, "Annan's Syria plan the only game in town" Foreign Affairs, April 12, 2012

- 2) Sivillilerin korunması ve ülkede istikrarın sağlanması amacıyla BM gözetiminde acil ve etkin bir ateşkes yaparak her türlü silahlı çatışmaya son vermek. Bu amaca ulaşmak için Suriye hükümetinin derhal askeri harekete son verip nüfus yoğunluğunun olduğu yerlerde ağır silahlar kullanmaması, şehir merkezleri ve civardaki askeri yığınağa son vermesi;
- 3) Çatışmalardan etkilenmiş tüm bölgelere zamanında insani yardım sağlanması ve bu amaca ulaşmak için ilk başta günde iki saat insani yardım amaçlı çatışmalara ara verilmesi;
- 4) Keyfi olarak tutuklanmış olanların serbest bırakılarak barış konusunda yoğunlaşmak;
- 5) Gazetecilerin ülke çapında özgürce dolaşmaları için gerekli koşulların sağlanması ve ayrımcı olmayan bir vize politikasının benimsenmesi;
- 6) Yasal garanti kapsamında olan örgütlenme özgürlüğü ve barışçıl gösterilere saygı duyarak¹¹.

1 Nisan'da İstanbul'da toplanan Suriye Dostları toplantısına AB'nin dış işleri ve güvenlik politikalarından sorumlu olan Yüksek Temsilci Catherine Ashton,'un son anda toplantıya katılmaması ve aynı dönem itibariyle Arap Ligi'nin başkanlığını sürdüren Irak'ın da düşük seviyedeki görevlilerle katılması, toplantının katılım anlamında istenilen düzeyde gerçekleşmesini engelledi. Toplantıya Dış İşleri Bakanı seviyesinde katılan ABD ve Fransa bile, Annan planını sıkıntıya sokacak bir yaklaşıma sıcak bakmadıklarını dile getirdiler. Suriye BM temsilcisi Bashar Jaafari de, İstanbul toplantısından sonra yaptığı açıklamada, Türkiye, Suudi Arabistan, Katar ve Batılı ülkelerden, Annan planına zarar verecek eylemlerden kaçınmalarını istedi. Suriye elçisi, kendilerinin Annan'ın önermiş olduğu 6 maddeyi kabul ettiklerini ve 10 Nisan'dan sonra şehirlerdeki asker ve ağır silahları geri çekeceklerini, ancak muhalif grupların da yazılı bir taahhülle bu durumdan avantaj sağlamaya kalkışmayacaklarını belirtmeleri gerektiğini dile getirdi¹².

Her şey bir yana, İstanbul'da toplanan Suriye Dostları toplantısının Türkiye'nin beklediği sonucu verdiği söylenemez. İstanbul toplantısına katılan Avrupalı bir diplomat Esad'ın gidişyle ilgili şöyle bir ifade kullanmaktadır: "Esad düşündüğünden daha az, bizim düşündüğümüzden daha uzun süre iktidarda kalacaktır¹³." Yılsonuna doğru ABD'de başkanlık seçimlerinin yapılacak olması, AB'nin henüz ekonomik krizden tam anlamıyla çıkmamış olması, Mısır, Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkelerinin kendi iç sorunları Suriye'ye yönelik daha radikal kararların alınmasını zorlaştırmaktadır. Türkiye'nin kedi başına Suriye'ye karşı bir operasyon başlatması ise oldukça zor görünmektedir. Suriye muhalefetinin, Rusya, Çin ve İran'ı ikna edip kendi tarafına çekmesi işleri ciddi anlamda kolaylaştırır, ancak bu da şu an itibariyle mümkün değil¹⁴. Suriye krizi patlak verdiğinde

¹¹ Aljazeera, "Kofi Annan's six-point plan for Syria," 27 March, 2012, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2012/03/2012327153111767387.html>

¹² "Syria envoy lashes out at Turkey, Qatar, Saudi Arabia" Daily News, April/06/2012

¹³ Barçın Yinanç, "Turkey's frustration with Syria vs US frustration with Iran," Daily News, April 3,2021

¹⁴ Mehmet Ali Birand, "Sooner or later, Erdoğan will force al-Assad to choose" Daily News April/03/2012

Başbakan Erdoğan, Suriye Devlet Başkanı Esad için “Birkaç aydan fazla iktidarda kalamayacak” diyordu. Bunun bir sebebi de ülkedeki muhalif gurupların pek çok fraksiyona bölünmesi ve kendi aralarında uyumlu bir diyalogdan yoksun olmalarıdır¹⁵. Libya’daki Geçici Ulusal Konsey ancak bir araya geldikten sonra uluslararası alanda tanınmış ve destek alabilmişti. Ancak yedi ayda kurulabilen Suriye Ulusal Konseyinin yeterli düzeyde bir uluslar arası desteğe sahip olduğu da söylenemez¹⁶.

Öte yandan Suriye’deki ayaklanma ülke nüfusunun yarısını teşkil eden Şam ve Halep gibi en büyük şehirlere sıçramış durumdadır. Geline aşamada artık başkent Şam bile güvenli değil. 17 Mart 2012’de arabalara yerleştirilmiş olan güçlü bombaların İstihbarat binaları önünde patlatılması sonucu, Şam ve Halep’te 27 kişi hayatını kaybetti. Başar rejiminin bütün acımasızlıklarına rağmen, yoksul bir Sünni yerleşimi olup Suriye’nin üçüncü büyük şehri durumunda olan Homs’taki ayaklanma bir türlü bastırılmamaktadır. Hafız Esad’ın Şubat 1982’de Hama’da yaptıklarının benzerini, tam otuz yıl sonra oğlu Homs’ta yapmaya çalışmaktadır. Suriye’deki kaotik ortam gittikçe yaygınlaşmaktadır. Beşar’ın korkunç inadı şimdiye kadar 8000 sivil ve 2000 güvenlik görevlisinin hayatına mal oldu. Şiddet ortamı tüm ülkeye yayılmışken, tabandan gelen ayaklanmacılar kendi güvenliklerini sağlayıp pek çok yerde kurtarılmış bölgeler oluştururken, silahlı ayaklanmacılar da rejim yanlılarına karşı acımasız eylemler girişmektedirler. ABD kaynaklı İnsan Hakları izleme Gurubu her iki tarafın da infaz ve işkenceye başvurduğunu rapor etmektedir. Suriye üzerindeki diplomatik baskılar devam ederken, Esad rejiminin en önemli destekçisi konumunda yer alan Rusya bile giderek sabırsızlanmaktadır. 21 Mart 2012’de düzenlenen Güvenlik Konseyi toplantısında, bağlayıcı olmayan bir açıklamayla Rusya ‘da diğer Güvenlik Konseyi üyeleriyle oybirliği şeklinde Suriye’nin derhal savaşa son vererek insani yardım programlarını hayata geçirme çağrısında bulundu. Suriye’deki rejim taraftarı olup İran’ın desteklediği Lübnan’daki Hizbullah bile her iki tarafa uzlaşma çağrısında bulunmaktadır¹⁷. Buna rağmen Suriye’de etnik ve dinsel yapı göz önünde bulundurulmadan, Suriye konusunda sağlıklı bir politika belirlemek oldukça güçtür.

Suriye’deki Etnik ve Dini Azınlıklar

Suriye’deki etnik ve dinsel azınlıklar konusunda çok farklı rakamlar verilmektedir. Ancak biz burada BM Mülteciler Temsilciliğinin azınlıklar ve yerel halklar konusundaki raporunu esas almayı uygun gördük. BM’ye göre Suriye’de konuşulan ana lisanları şöyle sıralanabilir: Arapça (resmi dil), Kürtçe,(Kurmanci Lehçesi), Ermenice, Aramice, Çerkezce ve Türkçe. Ülkedeki dinsel yapı dikkate alındığında nüfusun %74’ünü Sünni Müslümanlar, %11’ni Aleviler, %2’sini İsmaili ve İthna'ashari olarak bilinen Müslümanlar, %10’u Hıristiyanlar ve %3’ünü Dürziler oluşturmaktadır. Azınlık gurupların nüfus yapısı şöyledir: Aleviler 2.1 milyon(%11), Farklı mezheplerden meydana gelen Hıristiyanlar 1.9 milyon (% 10), Iraklı mülteciler 1.5-2 milyon (%7.8-10.4), Kürtler 2-2.5 milyon(%10-15), Dürziler 580

15 Mehmet Alki Birand “Prescribed time for al-Assad now up to two years” Daily News March/28/2012

16 Michael Weiss “What it Will Take to Intervene in Syria” Foreign Affairs, January 6, 2012

17 “Bashar’s pyrrhic triumphs The Syrian regime is winning battles, but losing the war for its survival,” The Economist, March 24th 2012

000 (%3), Filistinliler 442 000 (%2.3), İsmaili ve İthna'ashariler 386 (%2), Ermeniler 323 000(1.7)¹⁸. Rakam ve yüzdeler 2010 yılı verileri esas alınarak Suriye nüfusu 22,5 milyon olarak hesaplanmıştır. Bu durumda, Suriyedeki azınlıklar üç farklı grup şeklinde ele alınabilir: Etnik, Dinsel ve yakın dönemde Suriye'ye göç etmiş mülteciler.

Suriye için kesin veriler dayalı demografik bir harita çıkartmak zordur, ancak yine de azınlıkların yoğunlaştıkları yerler aşağı yukarı bilinmektedir. Suriye'de en büyük azınlık grup olarak kabul edilen Aleviler ülkenin kuzeybatı sahil şeridinde, çoğunlukla Nusyari Dağları silsilesi civarında yaşarlar. Ancak Homs ve Hama'nının iç kesimlerinde de yerleşiktirler. Nispetten küçük bir grup olan İsmaililer de Alevi yerleşimin güneyinde, sahil tarafındaki dağlık alanlarda yaşarlar. İthna'ashari veya diğer adıyla On İki Şiiiler de belirgin bir cemaat olarak Homs yakınları ve Halep'in kuzey ve batısında yaşarlar. Hristiyan azınlıklardan Grek Ortodokslar ve Grek Katolikler Şam ve Latakiya civarında yoğunlaşırlar. Asuri Ortodokslar çoğunlukla Cezire, Homs, Halep ve Şam civarında bulunurken, Asuri Katolikler küçük cemaatler halinde Halep, Hasaka ve Şam tarafında yaşarlar. Yine Halep civarında küçük bir cemaat olarak varlıklarını sürdüren Maroni Hristiyanlar bulunur¹⁹.

Dürziler, güneyde Jabal Dürzi olarak bilinen dağlık kesimde yoğunlaşmaktadırlar. Suriye'de çok küçük de olsa, 4000 civarında bir Yezidi topluluğu da yaşamaktadır. Bunlar da Jabal Sim ve kuzeybatıdaki Afrin platosunda yaşarlar. 1948 'den önce yaklaşık 40 000 civarında bir Yahudi topluluğu da Suriye'de yaşardı. Ancak İsrail'in bağımsızlığını kazanmasının ardında büyük bir kesimi İsrail'e göçe etti ve geri kalanlar da 1967 Arap- İsrail savaşından sonra İsrail tarafından işgal edilen Golan tepelerine yerleştirildi. Yahudilerin Suriye'deki mevcudiyetleri şu anda 100-200 kişi civarındadır. Suriye'de sayıca az olmalarına rağmen Ermeni, Çerkez ve Türkmenler de bulunmaktadır. Farklı mezheplere mensup Ermeniler çoğunlukla, Halep, Şam ve Cezire'de yerleşiktirler. Sayıları birkaç bin olarak ifade edilen Çerkezler ağırlıklı olarak Şam'da yaşarlar. Daha önceleri Golan'da yerleşik olan Çerkezler, 1896 ve 1910'da Dürziler karşı yedek güç olarak kullanıldılar. Daha sonraları Fransa'da 1925'te Çerkezleri Dürzilere karşı kullanacaktır. Ancak İsrail'in 1967 yılında Golan'ı işgal etmesinin ardında Çerkezlerin yarısı evlerinden oldular. Çerkezlerin Fransız Mandası döneminde asker olarak hizmet etmeleri Araplar arasında "güvenilmez" olarak damgalanmalarına yol açmıştır. Suriye'deki Türkmenler hakkında pek fazla bir bilgi yok. Çoğunun Sünni Müslüman olarak Araplaştığı kabul edilmektedir²⁰.

Araplardan sonra en büyük enik grubu oluşturan, 2.5 milyon civarındaki nüfuslarıyla Kürtlerdir. Kürt nüfusun yaklaşık üçte biri Halep'in kuzeyinde, Tarsus dağları eteklerinde yaşarlar. Kürtlerin bir o kadarı da Türkiye sınırında yer alan Cezire'de yaşar. Kürt nüfusunun yaklaşık %10'u Halep'in kuzeydoğusundaki Jarabulus'ta yaşarken %10-15'i Şam'ın dışındaki Hayal- Akrad'da yaşar.

¹⁸ World Directory of Minorities and Indigenous Peoples - Syria : Overview, The UN refugee Agency, October 2011

¹⁹ World Directory of Minorities and Indigenous Peoples - Syria : Overview, The UN refugee Agency, October 2011

²⁰ World Directory of Minorities and Indigenous Peoples - Syria : Overview, The UN refugee Agency, October 2011. Hasan Kanbolat, 19 Mart 2012'de, Today's Zaman'da yayımlanan köşesinde Suriye'de 1.5 milyon civarında Türkçe konuşan Türkmen ve 2 milyondan daha fazla Araplaşmış Türkmen nüfusun yaşadığını ileri sürmektedir. Kanbolat'a göre Suriye'de 3.5 milyondan fazla Türkmen yaşamaktadır. Ancak bu rakamın çok abartılı olduğunu kabul etmek gerekir. Bkz. Hasan Kanbolat, "Syrian Turkmen," Today's Zaman, 19 March 2012

Rejimin Yapısı ve destekçileri

Hafız Esad 1971’de iktidara geldiğinde Suriye’yi dış dünyaya kapatarak Avrupa kültürünün tüm izlerini silmek istedi. Okullarda yabancı dil eğitimi yasaklanarak müfredatı, kendi ideolojisi doğrultusunda devlete tapınma eksenli inşa etti. Ülkedeki etnik ve dinsel cemaatler birbirinden ayrı tutularak bağımsız iletişimleri engellendi. Böylece kontrollü bir şekilde tüm iletişim devlet üzerinde sağlandı²¹ Hafız Esad iktidar geldiğinde, çoğunluğu kırsal kesimde oturanlar olmak üzere, Suriye nüfusu 6 milyondur, Esad öldüğünde Suriye nüfusu üç kat artarak 18 milyona çıkmıştı²².

2000 yılında iktidara gelen Başar Esad, babasından farklı olduğu izlenimini vererek başlangıçta reform yanlısı bir lider olarak görüldü. Hem Suriyeliler hem de Batılılar onun kimi reformları gerçekleştireceğine umut bağladılar; ancak bu umutlar kısa bir süre sonra boşa çıktılar. Çabucak reform sözü veren Esad, uygulamada başarı olamadı. Öncelikle ekonomiyi liberalleştirme anlamında kimi adımlar atmaya çalıştıysa da, yıllardan beridir bu bozuk düzeni himaye eden Baas Partisi engelini aşamadı. Rüşvet ve yolsuzluklara dayalı ekonomik ağın kontrol ve denetimi Baas Partisindeydi ve Parti bu alandaki iktidarını yitirtmek istemiyordu. Beşar Esad, Baas Partisi engelini aşamayınca bu kez ülkede reform talebinde bulunan muhalifleri tutuklayarak ceza evlerine atmak durumunda kaldı²³. Esad’ın elini bağlayan diğer bir durum da, oldukça meşgul olmak durumunda kaldığı ülkenin dış gündemiydi. Bu yoğun meşgullük ülkenin iç gündemini ihmal etmek, yakınları ve hatta kimi aile üyeleri tarafından yapılan hak ihlalleri ve vurgunlara göz yummaya yol açıyordu²⁴.

Suriye’de özellikle Osmanlıdan beri Sünni Araplar orduda görev yapar ve Alevilere devlet memurluğu hakkı tanınmazdı. Ancak 1963 yılına gelindiğinde Suriye ordusundaki subayların %65’i Alevilerden oluşmaktaydı. Hafız Esad 1970’te iktidara geldiğinde Hıristiyanların da Cumhurbaşkanı seçilebileceği seküler bir anayasa önerisinde bulununca, Sünniler ülke çapında bu durumu protesto ettiler. 1976 yılı başlarında mezhepsel gerginlik Sünni ve Alevileri karşı karşıya getirince Müslüman Kardeşler Örgütü, “kâfir” olarak değerlendirdiği Alevilere karşı bir ayaklanma başlattı. Bunun üzerine Sünni korkusuyla biçimlenmiş olan Aleviler Hafız Esad etrafında kenetlendiler ve bu gerginlik tam 6 yıl devam etti. Zaten Suriye’de Baas Partisi iktidara geldiği ilk günden beri Müslüman Kardeşler Örgütü ve diğer İslamcı militanların direnişiyle karşılaşmıştı²⁵. Karşılıklı çekişmenin doruk

²¹ Doğu Ergil, “The Blurred Picture of Syria”, Today’s Zaman, April 3,2012

²² Fouad Ajami “The Ways of SyriaStasis in Damascus” Foreign Affairs, May/June 2009

²³ Richard W. Murphy, “Why Washington Didn't Intervene In Syria Last Time Comparing 1982 to 2012,” Foreign Affairs, March 20, 2012

²⁴ Patrick Seale Assad Family Values “How the Son Learned to Quash a Rebellion From His Father,” Foreign Affairs, March 20, 2012

²⁵ Patrick Seale Assad Family Values “How the Son Learned to Quash a Rebellion From His Father,” Foreign Affairs, March 20, 2012

notasına ulaştığı Şubat 1982’de, Esad, ayaklanmayı bastırmak amacıyla Hama kentindeki yaklaşık 20 bin Sünniyi katletti. Aleviler katliam sorumlusu olarak Müslüman Kardeşler Örgütünü gösterdiler. 1982 ayaklanmasında sonra Alevi kesiminin devlet aygıtı üzerindeki denetimi daha da arttı ve gelinen aşamada 700 000 civarındaki güvenlik gücü ve istihbarat personelinin ağırlıklı bir kesimi Alevilerden oluşmaktadır²⁶.

Başar Esad da babası gibi ağırlıklı olarak Alevi kesime dayanmaktadır. Başta güvenlik ve ekonomi olmak üzere ülkede, anahtar pozisyonadaki bütün mevkilerde Aleviler bulunur. Sünni Arap kitleleri yönetim dışında bırakılmışken, ister Hıristiyan, ister Dürzi veya isterse Sünni olsun, zengin tüccar ailelerle bir işbirliği geliştirilmiştir. Zaten muhalefetin ısrarla karşı çıktığı bir durum da bu adam kayırmacılıktır. Suriye’deki çatışma devam ettikçe, Alevi – Sünni çatışması derinleşecektir²⁷. Kaldı ki Suriye’de ayaklanmanın başlamasından bu yana Esad’ın iktidarda kalması için en ciddi direnişi sergileyen kesim Alevilerdir. Ayaklanma uzadıkça bazı Alevilerin rejime olan desteklerini geri çektiği yönünde kimi işaretler belirmeye başladıysa da, halen büyük bir çoğunluğu rejimin devam etmesinden yanadır. Bunun önemli bir nedeni de iktidarın Sünnilere geçmesi durumunda, Sünnilerin intikam alma hıncıyla hareket etme olasılığıdır. İşte bu güvenlik kaygısı Alevilerin rejime daha sıkı bir şekilde bağlanmalarına yol açmaktadır²⁸.

Rejimi destekleyen önemli bir güç de ülke içindeki Hıristiyanlardır. Gayrimüslimlerin rejimi desteklemelerinin bir amacı da, hükümeti sekülerizmin garantisi olarak görmeleridir. Dolayısıyla rejimi değiştirmeye yönelik her girişimin sadece Alevi kesimi değil, Hıristiyanları da dikkate alması gerekmektedir. Öncelikle kendilerine sahip oldukları haklarının korunacağı güvencesi verilmelidir. Tabii ikna edilmesi gereken diğer grup, belki de en önemli grup ülke tarihi boyunca rejime karşı bir ayaklanma içinde olmuş olan Kürtlerdir. Gelinen aşamada Kürtler otonom veya federal bir yönetim talep etmektedirler. Rejimin ayakta kalıp kalmamasında Kürtler adeta anahtar bir role sahiptirler. Bu nedenle Kürtleri ayaklanmanın dışında tutmak amacıyla, rejim şimdiye kadar kimliksiz bıraktığı 300 000 Kürde çabucak vatandaşlık haklarını tanıdı. Böylece Kürtler tarihlerinde ilk kez Nevroz’u kutlayabildiler. Kürtlerin otonomi talepleri muhalefet tarafından tanınmış olsaydı, belki o zaman muhalefet ile hareket ederlerdi, ancak muhalefetin anti demokratik yapısı bu alternatif devre dışı bırakmış durumdadır. Bu arada rejime minnettar olan diğer bir grup da Suriye’deki Filistin’li mültecilerdir.

Suriye, ABD-İsrail Çekişmesi

1967 Arap -İsrail Savaşından sonra ABD’nin Suriye Büyükelçiliği 1974 yılına kadar kapalı kaldı. ABD’nin Suriye Büyükelçiliğini tekrar faaliyet sokması üzerine Büyükelçi

26 Leon Goldsmith, “Alawites for Assad Why the Syrian Sect Backs the Regime,” Foreign Affairs, April 16, 2012

27 Daniel Byman, “Preparing for Failure in Syria,” Foreign Affairs, March 20, 2012

28 Leon Goldsmith, “Alawites for Assad Why the Syrian Sect Backs the Regime,” Foreign Affairs, April 16, 2012

olarak atanan Richard W. Murphy, 1974'ten Hafız Esad'ın ölümü yılı olan 2000'e kadar bu görevde kaldı. Richard W. Murphy, ABD'nin bu süre zarfında Suriye'deki baskıcı rejimi pek önemsemediğini dile getirmektedir. Yıllarca hava kuvvetlerinde ve Baas Partisinde çalıştıktan sonra 1971'te iktidara gelen Hafız Esad, 1982'de Suriye'deki Müslüman Kardeşler karargahının olduğu Hama şehrini bombalayıp 10 000 civarında insanı öldürdüğünde ABD bu olay karşısında sessiz kalmıştı. Richard W. Murphy'a göre eğer ABD bu olaya müdahil olsaydı Hafız Esad şiddetle karşı koyacak ve Arap Dünyasının tamamı onun arkasında duracaktı. Dolayısıyla uzun bir dönem boyunca ABD, ülkede vuku bulan bütün insan hakları ihlali ve katliamlara rağmen Suriye'nin iç işlerine müdahale etmeme politikasını benimseyip Arap –İsrail barış sürecinde Suriye'nin desteğini sağlamaya çalışacaktır. Nitekim 1973 Arap – İsrail savaşından sonra Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat İsrail ile yakın bir ilişki içine girerken Hafız Esad karşı cephede yer almış ve İsrail'e karşı mücadelenin Birleşik bir Arap dünyası ile mümkün olduğunu ileri sürmüştür²⁹. Hafız Esad, 1978 Capm David Antlaşması ve ardında gerçekleşen Mısır –İsrail Barış Anlaşmasını Arap dünyasını İsrail'e karşı savunmasız bırakmak amacıyla düzenlenmiş komplolar olarak değerlendirdiyordu³⁰.

Suriye, İsrail ile uzun süre ara verdiği barış görüşmelerine Türkiye'nin arabuluculuğuyla tekrar başladı, ancak Washington'u asıl endişelendiren Suriye-İran ilişkileriydi. ABD bu görüşmelerin, Suriye'nin İran ile ilişkisini gevşetmek şartıyla başarıya ulaşabileceğine inanıyordu. Suriye- İsrail barış görüşmeleri bu ekseninde devam ederken Arap Baharı patlak verdi. Tunus'ta Zine –el Abidin Bin Ali ve Mısır'da Hüsnü Mübarek'in, nerdeyse kan dökülmeden iktidardan düşmesi, Libya Lideri Muammer Kadafi'nin iktidarına dış müdahaleyle son verilmesi, çoğu kişide Suriye Lideri Beşar Esad'ın düşüşünün zaman meselesi olduğu inancını pekiştirdi. Böylece Suriye- İsrail görüşmeleri son bulurken, Şam yönetimi ülke çapında baş gösteren ayaklanmaların emperyalist haydutlar ve Siyonist teröristlerin işi olduğunu söyledi. Ağustos 2011'de Barak Obama Beşar Esad'ın iktidardan çekilmesi yönünde çağrıda bulunduğu, Esad aynı gerekçeyle bu çağrıyı reddetti. Washington Arap Ligi'nin Suriye'ye gözlemci heyetler göndermesini olumlu karşılarken, şiddetin artması üzerine, 1986 ve 2005 yılında olduğu gibi büyükelçisini geri çağırdı. Ancak Obama yönetimi, önceleri barışçıl gösteriler düzenleyip daha sonra silahlı bir ayaklanmayla rejimin düşürüleceğine inanan Suriye'deki muhaliflerin silahlandırılmasına da karşıdır³¹.

Suriye'ye Müdahale

Tunus'ta başlayan Arap Baharı şimdiye kadar dört ülkedeki yönetimin el değiştirmesine yol açarken, 15 Mart 2011'de Suriye'de başlayan ayaklanma birinci yıl

²⁹ Richard W. Murphy, "Why Washington Didn't Intervene In Syria Last Time Comparing 1982 to 2012," Foreign Affairs, March 20, 2012

³⁰ Patrick Seale Assad Family Values "How the Son Learned to Quash a Rebellion From His Father," Foreign Affairs, March 20, 2012

³¹ Richard W. Murphy, "Why Washington Didn't Intervene In Syria Last Time Comparing 1982 to 2012," Foreign Affairs, March 20, 2012

dönümünü geride bıraktı. Üstelik ayaklanmanın 1. yıldönümünü kutlamak üzere sokağa dökülenler Suriye muhalefeti değil, Esad rejimine bağımlılıklarını göstermek isteyen rejim yanlılarıydı. Henüz Ağustos 2011 'de ABD Başkanı Obama ve AB liderleri açıkça Esad'ın iktidarı bırakması yönünde çağrıda bulundular, ancak Suriye lideri bu çağrılarını görmezlikten geldi. Esad rejiminin ayaklanmayı kanlı bir şekilde bastırması ve nerdeyse her gün onlarca insanın hayatını kaybetmesine karşılık, Batılı güçler Suriye'ye müdahale etme seçeneğini hiçbir zaman ciddi olarak gündeme almadılar. ABD Dış İşleri Bakanı Hilary Clinton ve pek çok ülke liderinin çağrılarına rağmen, ülke yönetiminde anahtar pozisyonlarda yer alan Alevi elit, yönetimi desteklemekten geri adım atmadı. Üstelik ülkedeki pek çok Alevi, rejim değişikliğini adeta hayati bir sorun olarak algılamaya başladı³².

Ancak Suriye'deki insani kıyımının boyutları derinleştikçe olası bir askeri müdahale çağrıları da gündeme gelmeye başladı. Türkiye daha 2011 yılının Haziran ortalarından beri Suriye sınırları dâhilinde bir "tampon bölge" oluşturulması tehdidinde bulunurken, Fransa Dışişleri Bakanı Alain Juppe'de Kasım 2011'de, gıda ve ilaç teminini sağlamak amacıyla Suriye içinde "insani bir koridor"un oluşturulması önerisinde bulundu. Aynı şekilde 2 Aralık 2011'de, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nden Navi Pillay, BM İnsan Hakları Konseyine "uluslar arası toplumun Suriye halkını korumak amacıyla acil ve etkili tedbirler alması gerektiğini" dile getirdi. Aslında BM İnsan Hakları Konseyi daha önce de Esad rejiminin insanlığa karşı suç işlediğini açıklamıştı³³.

BM ve NATO gibi örgütlerin Suriye'ye müdahale seçeneğini ciddi anlamda etkileyen bir faktör de Rusya, İran ve Çin gibi ülkelerin tutumudur. Uluslar arası toplum BM'den Suriye'ye karşı müdahale kararı beklerken, Çin ve Rusya, Güvenlik Konseyinin Suriye devlet başkanını istifa etmeye çağıran kararını veto ettiler. Biri Aralık 2011 ve ötekisi de Şubat 2012'de olmak üzere, Güvenlik Konseyinde iki kez Suriye'deki yönetim aleyhine karar almasını engelleyen Rusya ve Çin, veto kararını egemen bir ülke olan Suriye'nin iç işlerine müdahale etmeme ilkesine bağlamaktadırlar³⁴. Ancak hemen herkes bu davranışı, söz konusu ülkelerin Ortadoğu'ya yönelik hesapları ve Suriye'deki yönetim ile olan ilişkilerine bağlamaktadır. Özellikle Rusya'nın Suriye ile olan ilişkiler, Suriye'nin bağımsızlığını kazandığı İkinci Dünya Savaşından sonraki döneme uzanır. Sovyetler Birliği ve Suriye'nin yakın bir ilişki içine girmeleri 1955 yılında başlasa da, 1963 yılının Mart ayında Baas rejiminin iktidara gelmesinin ardında bu ilişkinin daha çok pekiştiği ve ideolojik bir yakınlaşmaya dönüştüğü görmekteyiz. Hafız Esad'ın 1970'te iktidara gelmesinden hemen sonra her iki ülke arasında kısa dönemli bir soğukluk yaşanacak, ancak daha sonra ilişkilerde karşılıklı bir canlanma sürecine girilecektir.

³² Patrick J. McDonnell and Paul Richter, Los Angeles Times, March 15, 2012

³³ Michael Weiss "What it Will Take to Intervene in Syria" Foreign Affairs, January 6, 2012

³⁴ Geoff Dyer, Quentin Peel and Abigail Fielding-Smith "US 'disgusted' with Syria peace plan veto," Financial Times, February 5, 2012

Mısır'ın 1972'de Sovyet sistemi ve Sovyetler Birliği yörüngesinden uzaklaşması Suriye ve Sovyet yakınlaşmasında en önemli rolü oynayacaktır. Bu dönemde Şam Sovyet silahlarına ihtiyaç duyarken, Sovyetler Birliği de Suriye üzerinde Orta Doğu'ya açılma hesaplarını yapmaktaydı. Ancak Suriye- Sovyet ittifakının mükemmel bir uyuma dayandığı söylenemez, her iki ülke de daha çok birbirlerinden azami yararlanma politikasını benimseyeceklerdir. Sovyetler Birliği askeri eğitim, planlama ve koordinasyon alanlarında Suriye'ye destek sağlarken Suriye de Moskova'ya, Türkiye gibi NATO ülkelerinde istikrarsızlık yaratmak için yardımcı oluyordu³⁵.

Rusya'nın Suriye'den yana tavır almasının önemli bir nedeni de Suriye sayesinde Ortadoğu politikasına dâhil olmak, hatta giderek bu konumda önemli bir aktör olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Rusya bölgedeki güç dengesinin kendi aleyhine değişmemesini istememektedir. İran'da benzer gerekçelerle Suriye'ye yönelik herhangi bir müdahalenin karşısındadır. İran- Suriye ilişkilerinin özellikle İran-İrak savaşı sürecinde ciddi bir deneyimden geçti. Savaş sırasında Humeyni Suriye ile uzun yıllar devam edebilecek stratejik bir ilişki geliştirmeyi başardı. Suriye, İran'a yaklaşmak ve Irak'a karşı İran saflarında yer tutmakla, mezhepsel yakınlığı ırki akrabalığın üzerinde tutarken, İran'da Suriye'nin bu jestini karşılıksız bırakamazdı. Suriye'ye 1 milyar dolar değerinde karşılıksız petrol vermekle kalmadı, ayrıca ticari alanda da Suriye için kimi öncelikler tanıdı. Buna mukabil Suriye'de İran Devrim Muhafızlarının Lübnan'a girerek orada Hizbullah militanlarını yetiştirme olanağını İran'a sağladı ve böylece İran İsrail dibine yerleşmiş oluyordu³⁶.

Rusya ve İran Suriye'deki iktidarın devamı için müdahale karşıtı iken, ABD açıktan bir müdahaleyi desteklememekle birlikte rejimin değişmesini tercih etmektedir. Kısacası eğer Suriye'de rejim düşerse, ABD ve müttefikleri sevineceklerdir. Bunun çeşitli sebepleri şöyle sıralanabilir: Suriye'nin İran'daki rejim ile en uzun süreli dost olması, İsrail'e kaşı olması, Filistinli grupları desteklemesi ve ABD'nin Irak müdahalesinde karşı kampta yer alması gibi. Ancak Washington'u endişelendiren, devletin tamam çökmesi durumunda, karşı karşıya kalınacak dehşet boyutlarındaki insani kriz ve ardında ortaya çıkacak kaosun terörizm ve hatta bölgesel düzeyde bir savaşa yol açması olasılığıdır. Dolayısıyla Esad'ı devirme çabaları, Suriye'de çok büyük bir kırılmaya yol açabilir. Daha önceki pek çok diktatörlükte olduğu gibi Esad da Suriye toplumu ve devletini, rejimin koruyucu memurlarına dönüştürmüş bulunmaktadır. Öyle ki asker, polis, mahkemeler, ekonomi ve nerdeyse akla gelebilecek her şey, iktidarı koruma amaçlı yapılandırılmıştır³⁷.

1 Nisan 2012'de, İstanbul'da düzenlenen "Suriye'nin Dostları" zirvesinde, dünyanın farklı yerlerinden 74 ülke temsilci katıldı. İstanbul toplantısında Suriye Ulusal Konseyi, adeta sürgündeki bir hükümet muamelesi görürken, Suriye'de şiddetin son bulması anlamında somut bir karara varılamadı. Denilebilir ki Katılımcıların Rusya ve Çini ile ilişkilerini

³⁵ Daniel Pipes and Adam Garfinkle "The Quiet Crisis: Turkish-Syrian Relations" *Prepared for the Central Intelligence Agency* November 1989

³⁶ Nihat Ali Özcan "Turkey-Syria-Iran triangle is being redrawn," *Daily News* 6.22.2011

³⁷ Daniel Byman, "Preparing for Failure in Syria," *Foreign Affairs*, March 20, 2012

bozmama eğilimi, Suriye'deki ölümleri durdurma tercihinin üzerinde tutuldu. Suriye'ye karşı somut bir eylemde bulunmayı pek düşünmeyen ABD'nin, daha çok Suriye üzerinde İran'a bir mesaj vermek istediği akla gelmektedir. ABD'nin diğer bir çekincesi de güç dengesinin bölgede, İsrail aleyhine değişimine yol açacak hareketlerden kaçınmasıdır³⁸.

Türkiye, Suudi Arabistan ve Katar ile birlikte, Suriye'ye yönelik dış müdahaleyi açıkça dile getiren ülkelerin başında gelmektedir. Özellikle İran'la çok ciddi sorunlar yaşayan Suudi Arabistan için Suriye rejiminin düşmesi, İran'ın zayıflaması anlamına gelmektedir³⁹. Geline süreçte, bu üç ülke dışındaki ülkelere Suriye'ye yönelik bir dış müdahale arzusu bulunmamaktadır. Zaman zaman Fransa, Suriye'de insani yardım amaçlı bir koridorun oluşturulmasını dile getirse de, henüz doğrudan müdahaleden söz etmemektedir. Kısacası durumun ciddiyetine rağmen, halen hiçbir ülke veya ittifak Suriye'ye asker gönderme niyetinde değil. Suriye'ye yönelik net tavrı ve keskin söylemine karşılık, bölgesel ve uluslararası destek sağlanmadan Türkiye'de müdahalede acele etmemektedir⁴⁰. Türkiye'yi Suriye konusunda kesin ve kararlı bir tavır almaya zorlayan çok önemli bir unsur da ülkedeki sivil kayıplardır. Ancak askeri bir müdahalenin Suriye'deki sivil kayıpları durdurması bir yana, kayıp oranında çok daha yıkıcı bir artışa yol açabilir. Böyle bir durumda Esad iktidarını yitirmemek için ölümüne bir direniş sergilerden, başta Rusya ve İran olmak üzere, Irak tarafından da desteklenecektir. Öte yandan Esad'ın ülke içindeki destekçileri de, rejimin ayakta durması ve bir intikam hıncıyla karşılaşmamak için, çok daha aktif bir mücadele için girebilirler. Olası bir müdahale ülkede dâhilinde bir iç savaşın çıkmasını nerdeyse kaçınılmaz kılabilir. Elbette ki iç savaş halinin Suriye için en kötü senaryo olduğu göz ardı edilemez⁴¹.

Arap Baharının Suriye'ye sıçramasından bu yana sık sık dile getirilen bir konu da Suriye'de "tampon bölge," "uçuşa yasak bölge" veya "güvenli bölgelerin" oluşturulması düşüncesidir. Ancak Suriye'de güvenli bölgeler oluşturmanın da çeşitli riskleri bulunmaktadır. Türkiye'nin bu konudaki en büyük kaygısı, güvenli bölgelerin Irak örneğinde olduğu gibi ülkede bölünmeye yol açması olasılığıdır.⁴² Suriye bu türden bir girişimi kendi egemenliğinin ihlali ve savaş nedeni sayacak ve karşılık vermeye kalkışacaktır. Üstelik Suriye hava savunma sistemi etkisiz hale getirilmeden ülkede uçuşa yasak bölge oluşturmak Türkiye açısından da ciddi tehlikeler barındırır. Kısa, orta ve uzun menzilli füze sistemleri konusunda oldukça ileri bir seviye olan İran'ın, Suriye'ye bu konuda her türlü yardımı sağlamış olmasından kuşku duymamak gerekir. Dolayısıyla Suriye, sınırının ihlal edildiği andan itibaren elindeki füzelerle Türkiye'ye saldırmaktan geri durmayacaktır. Akla gelen bir soru da, acaba Türkiye'nin, bu ileri teknolojili İran füzelerini durduracak bir füze savunma

38 Beril Dedeoğlu, "The Istanbul summit and its Participants," Today's Zaman, April 4, 2012

39 Patrick J. McDonnell and Paul Richter, Los Angeles Times, March 15, 2012

40 Michael Wahid Hanna, "Annan's Syria plan the only game in town" Foreign Affairs, April 15, 2012

41 Joost Lagendijk, "Annan's Syria Plan is the only game in the town," Sunday's Zaman, April 19, 2012

42 İhsan Bal, "Şam'da Diplomasi Biterken Türkiye'nin Seçenekleri", Haber Türk Gazetesi 19 Mart 2012

sistemini var mıdır? Kanımca Suriye’de güvenli bir bölge oluşturma düşüncesini ortaya atmadan önce bu sorunun cevabını bilmek gerekir.

Başbakan Erdoğan, Türkiye sınırının Suriye tarafından ihlal edilmesinin NATO’nun 5. Maddesinin işletilmesine yol açacağını ima etse de pek çok gözlemci, sınırı aşan birkaç kurşun dışında böyle bir ihlalin söz konusu olmadığını düşünmektedir. Kimi gözlemciler Türkiye’yi eğitim ve silahlanma üssü olarak kullanan Özgür Suriye Ordusunun sınırda sızması üzerine rejimin güçleriyle giriştikleri silahlı çatışma neticesinde birkaç kurşunun Türkiye sınırına isabet etmesini doğal karşılamaktadırlar. Öte yandan Suriye’de, kendi rejimini hedef alan silahlı muhalefetin Türkiye tarafından desteklendiğini sık sık dile getirmektedir. Suriye Dışişleri Bakanı Waild Mualllem, 10 Nisan 2012’de yaptığı açıklamada, Türkiye’nin illegal grupları silahlandırarak ve yasadışı yollarla Suriye girişlerini sağlayarak desteklediğini ileri sürdü. Moskova’da Rusyalı mevkidaşı Sergei Lavrol ile ortak olarak düzenlediği basın toplantısında, “yasadışı silah teslimatları ve militanların Türkiye üzerinden Suriye’ye girişi devam ettikçe Anan planını nasıl uygulayabiliriz⁴³” dedi.

Aslında kendi iç sorunlarıyla boğuşan Suriye’nin Türkiye ile karşı karşıya gelmesi kendi lehine olmaz. Lübnanlı gazeteci Muhammed Nureddin’e göre “Geçmişte Türkiye’deki aşırı laik grupların ve askeri vesayetlerin ‘öteki düşmana’ karşı NATO’yu çağırması yutulabilirdi, ancak Türkiye’de İslamcı bir iktidarın Müslüman ülkelere karşı bu çağrıda bulunması düşündürücü bir durumdur⁴⁴.” Joost Legendijk’e göre de Suriye askerlerinin Türkiye sınırlarına doğru ateş etmeleri kınanmalıdır, ancak bu durumu NATO müdahalesi için gerekçe göstermek ve NATO’nun bir gün müdahale etmek arzusunda olduğunu söylemek gerçekçi değildir⁴⁵.

Sonuç

Arap Baharının Tunus, Mısır ve Libya’da yönetim değişimlerine yol açmasına karşılık, aradan neredeyse 1.5 yıl geçmesine rağmen Suriye’deki yönetim halen devam etmektedir. Suriye ile en uzun sınıra sahip ülke durumunda Türkiye, ülke çapında medya gelen kanlı olaylar ve hak ihlallerinden en çok etkilenen ve nasibini alan komşudur. Türkiye, halkına karşı şiddet uygulayan bir ülke olarak Suriye’deki yönetiminin meşruiyetini yitirdiğine inanmaktadır. Bu anlamıyla, Suriye’ye yönelik uluslararası bir müdahaleyi en çok savunan kampta yer almaktadır. Ancak Türkiye’nin, elden geldikçe ve karşı taraftan bir saldırı olmadıkça, Suriye’ye karşı tek başına bir müdahaleye kalkışması beklenmemektedir. Tek taraflı bir müdahalenin, uluslar arası toplum ve özellikle Arap ülkeleri nezdinde hoş karşılanmayacağı ortadadır. Hatta böyle bir müdahale, yıllardır Arap ülkeleri nezdinde saygın bir ülke olarak kabul eden Türkiye’nin dış itibarını ciddi anlamda zedeleyebileceği gibi, çok çabuk bir şekilde Arap kamuoyunu Türkiye aleyhtarına bir çizgiye de çekebilir.

Suriye’ye yönelik dış bir müdahalenin diğer bir sakıncası da ülkedeki istikrarsızlığı daha da derinleştirme potansiyeline sahip olmasıdır. Özellikle tek taraflı bir müdahale, başta

⁴³ “Syria accuses Turkey of arming militants, helping rebels cross border” MOSCOW - Agence France- Presse, April/10/2012

⁴⁴ Muhammed Nureddin, “Türkiye’nin NATO’dan isteği,” Radikal, 26.04.2012

⁴⁵ Joost Legendijk, “Annan’s Syria Plan is the only game in the town,” Sunday’s Zaman, April 19, 2012

İran olmak üzere, Irak ve Suudi Arabistan gibi ülkelerin de sürece müdahil olma riskini barındırmaktadır. Üstelik yerel müdahalelerin global düzeyde müdahalelere yol açabileceği de hesaba katılmalıdır. Dış müdahalenin diğer bir riski de, tam anlamıyla “politize” olmuş muhalefet dışındaki güçlerin rejimin etrafında kenetlenme olasılığıdır. Suriye’nin tarih boyunca dış müdahalelere maruz kalmış olması, Suriye insanlarında kırılğan bir duyarlılığın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ülkenin çeşitli aralıklarla Babilliler, Asurlular, Persler, Makedonlar, Romalılar, Bizans, Eyyubiler, Selçuklular, Haçlılar, Osmanlılar ve son olarak Fransızlar tarafından yönetilmesi, Suriyelilerin dış müdahaleler konusunda oldukça hassas olmalarına yol açmıştır. Henry Kissinger Suriye tarihiyle ilgili bir değerlendirmesinde “Şam modern Arap milliyetçiliğinin kaynağı ve aynı zamanda sıkıntılarının sergilendiği bir mekândır” diyor. Bu durum Suriye’nin nerdeyse tarih boyunca yabancı güçler tarafından yönetilmiş olmasından kaynaklanmaktadır⁴⁶.

Gelinen noktada, Esad’ın, muhalefeti bastırıp ülkedeki düzeni yeniden kurmasını beklemek nerdeyse imkânsız görünmektedir. Suriye’nin en büyük destekçisi konumda olan İran’ın bile, artık Esad rejiminin düşünülmesi kaçınılmaz olarak gördüğünü ileri sürenler de var. Nitekim Wikileaks’te yayınlan bir belgede, İran’ın Esad sonrası dönem için daha şimdiden hazırlıklar yaptığı ileri sürülmektedir⁴⁷. Zaten dünyadaki pek çok benzer olayda görüldüğü gibi, silahlı bir muhalefeti silahla ortadan kaldırmak hiç de kolay değil. Homs’a bağlı Baba Amr ilçesi örneğinde olduğu gibi, muhalefetin geleneksel ayaklanma taktikleriyle kurtarılmış bölgeler oluşturması ve bu bölgeleri denetimi altında tutması da zor. Hatta böyle bir yol, “kurtarılmış bölgeleri” daha çok hedef durumuna getirecektir. Öte yandan Kürtler ve Hıristiyanları saflarına katmayı başarmamış bir Suriye muhalefetinin, Sünni bir blok olmanın ötesine geçmeyeceği de açıktır. Türkiye’nin, Suriye’deki tüm etnik ve dini unsurları kucaklamayan, sadece Sünni-Arap eksenli bir politika benimsemesinin de dış politikada ciddi kırılmalara yol açabileceği ortadadır. Görünen o ki, Anan Planı ve daha sonraki diplomatik girişimler, Suriye krizini bittirmek açısından, masa üzerinde duran en önemli seçenektir. Bütün bu yaşananlardan sonra, belki de en önemli soru şudur: Suriye, bir azınlık veya çoğunluğun devleti yerine bir hukuk devleti olabilecek mi?

⁴⁶ Fouad Ajami “The Ways of Syria Stasis in Damascus” Foreign Affairs, May/June 2009

⁴⁷ Tariq Alhomayed “Reassurances for Syria’s minorities,” Asharq Alawsat, 08.03.2012